

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2000 m. birželio 17 d.

Nr. 119 (24)

Saturday supplement June 17, 2000

No. 119 (24)

Kunigystė — žmogaus aukščiausias skrydis

Kun. Kęstutis Trimakas kalbasi su Audrone V. Škiudaite savo kunigystės 40 m. sukakties proga. Sukaktį jis švęs birželio 25 d. Šv. Antano parapijoje, Cicero, Ill.

Kęstutis Trimakas (g. 1930.07.12, Kaune), teologijos licenciatas, dr. (socialiniai m., psichologija), magistras (humanitariniai m., filosofija), VDU Katalikų teologijos fakulteto bendrosios teologijos katedros profesorius.

1949-1951 m. mokėsi Ksavero (Cincinnati, JAV) kolegijoje, 1951-1961 m. Boston-Weston (JAV) kolegijoje, 1968-1972 m. studijavo Čikagos (JAV) Lojolos u-tė.

1962-1963 m. — mėnesinio žurnalo „Laiškai lietuviams“ redaktoriaus pav., 1963-1969 m. — vyriaus. red., 1973-1992 m. — V. A. (JAV) ligoninės klinikinis psichologas, 1975-1984 m. — mėnesinio žurn. „Ateitis“ vyriaus. red., 1982-1992 m. — Čikagos (JAV) Lojolos u-tė Psichiatrijos fak. prof., nuo 1985 m. — Cicero (JAV) Šv. Antano parapijos Pastoracinės tarnybos lietuviams darb., nuo 1992 m. — VDU Katalikų teologijos fak. bendrosios teologijos k-dros vizituojantis profesorius.

Vadovavo Pasaulio lietuvių bendruomenės sociopsichologinei apklausai visuose pasaulio žemynuose (1985). Išleido poezijos knygą „Iš-kanciojo pėdsakai“ (1989), knygų seriją: „Žmogaus aukščiausias skrydis: religinių gyvenimų psichologija“ (1996), „Asmenybės raida gyvenime: I egzistencinio apsisprendimo psichologija“ (1997), „Tikint brest: II Egzistencinio apsisprendimo psichologija“ (1998), „Jaunimas: patirtis ir išvalgos“ (2000); knygą „Jėzaus gyvenimo iliustracijos“ (1993; paskirta religinės literatūros premija). Priklausė Čikagos lietuvių jaunųjų dailininkų grupei „Dailė“, dalyvavo parodose (1972-1973).

— Švenčiate kunigystės 40-metį. Per tą laiką darėte ir labai daug tarytum su kunigyste nesusijusių darbų: buvote pedagogas, redaktorius, rašytojas, psichologas ir t.t., bet, galima numanyti, kad visada, dirbdamas bet kokią darbą, buvote kunigas. Kas tai yra kunigystė?

— Mūsų Kūrėjas yra nuostabus Planuotojas. Ne tik planetoms, žvaigždėms ir galakti-

koms Jis suplanavo kelius, bet taip pat dar brangesniems savo kuriniams — žmonėms. Kiekvieną žmogų Jis kviečia, kad įgyvendintų Jo nuo amžių jam skirtą idealą jo paties ir kitų žmonių gerovei. Dovanotais polinkiais, talentais, įkvėpimais, įgytais sugebėjimais, pasitaikiusiomis aplinkybėmis ir sutinkamais asmenimis kiekvienam Jis rodo kelią; vis arčiau Savęs, vis tapti panašesniu į tą idealą.

Nesakyčiau, kad Autoriaus nubrėžtu keliu visada tekinas ir tiesiai bėgau. Bet dabar — labiau negu bet kada ankščiau — esu į tą kelią pataikęs. Žinote, man juk jau nebe tiek daug laiko yra likę.

Pašaukimas (kunigystėn, bet ir ne vien kunigystėn) nėra kažkas duota, ką pasiėmęs eini per gyvenimą. Pašaukimas yra kaip nuolat vykstantis pokalbis, kaip draugystė. Būti kunigu — tai, Kristaus kviečiamam, atsiliepti ir dalyvauti Jo tarpininkaujantame vaidmenyje tarp Dievo Tėvo ir žmonių Jo Bendrijoje. Kristus yra buvęs Kunigu ir kaip dailidė, nes aukėjo dangiškajam Tėvui savo rankų darbus. Tai ir aš, kad ir nevykusiai mėginamas eiti Jo kunigiškais pėdomis, bandau Jo Aukoje aukoti visus darbus, kurie kaip nors gali būti naudingi žmonėms. Jėzaus padaryti suoliai ir stalai buvo kažkam naudingi (ir Dievui Tėvui garbei). Tad kažkam yra naudingos ir mano paskaitos bei knygos, tuo labiau — išvalgos į gyvenimą patirti, kitiems atskleidžiančios Autoriaus planą.

— Koks buvo jūsų kelias link savo pašaukimo? Kas buvo Jūsų dvasios mokytojai?

— Tas kelias buvo tikrai nuostabus. Tai suvokiu, kai žiūriu dabar atgalios, ypač rašydamas religines patirties knygas.

Tikrai (ir tai sakau labai rimtai) — pašaukimo pradžia yra mūsų Autoriaus amžinoje mintyje. Galite įsivaizduoti, kad man tai buvo mįslė, ypač jaunystėje, bet atsimeinu savo tiškų švystelėjimų jau ir vaikystėje. Klausiate, kas buvo mano dvasios mokytojai. Ne-neigiū, kad daugeliui žmonių

pašaukimo kelią atrasti padeda kiti: tėvai, mokytojai, kunigai, jaunimo vadovai. Ir aš esu laimingas sutikęs tokių asmenų. Ir esu dėkingas jiems. Tačiau, žiūrėdamas atgal, pastebiu kažkokią stiprią įtaką veikusių viduje: tai išvalgos, įkvėpimai, išgyvenimai, kurie padėjo man suprasti ir pajusti, kas svarbiausia. O savo dvasios mokytojų tegaliu laikyti tik Jėzų Kristų. Jis Evangelijoje: Jis pats, Jo žodžiai, Jo darbai. Tai dėl to vėliau, Juo žavedamasis, parašiau „Iš-kanciojo pėdsakus“.

— Matėte Bažnyčią Lietuvoje ir pasaulyje. Ar okupacija Lietuvoje viską tik gadino? Kartais atrodo, kad išbandymai ne tik žmogui, bet ir visuomenei leidžia savyje kažką atrasti.

— Taip, ateistinė sovietų okupacija, atėmusi laisvę ir tautą sistemingai dvasiškai smaugusi, ne tik gadino, bet ir naikino viską, kas dvasiškai tautoje vertingo. Prie blogio padarinių prisidėjo tie, kurie su okupantais kolaboravo, deja, ir tie, kurie neišvengiamai, noriai ar nenoriai, prisitaikė. Ne tik ekonominiai, bet ypač psichologiniai ir dvasiniai padariniai neapskaičiuojamai blogi.

Žinoma, kiekviena priespauda nenoromis sudaro „proga“ jai priešintis. Kurį laiką vyko ginkluotas „miško brolių“ pasipriešinimas, Lietuvoje pakankamai dar neįvertintas. Prieš daug didesnę jėgą jiems teko kapituliuoti. Dvasinis pasipriešinimas prievartai niekada nekapituluoja, nebent kapituluoja iš vidaus. Pasipriešintojai dvasia visada yra pajėgesni už prispaudėjus, net jei pastarieji fizine jėga sunaikina pasipriešintojus. Dvasia gali remtis ant nepalaužiamo pagrindo. Pasipriešintojai turi žinoti dėl ko aukojasi. Iš priespaudos laikų patirties stebėtina aiškiai iškyla faktas, kad tokį nepalaužiamą aukos pagrindą pasipriešintojai sėmė iš katalikybės — sakykim tiesiai, — iš Kristaus. Jų aukos, jų pavyzdys, jų išsaugotos ir puoselėtos vertybės nėra dingusios.

Nukelta į 2 psl.

1949 m. birželio ir vėlesniems mūsų tautos kankiniams atminti...

Julija Švabaitė

SIBIRO KŪDIKIS

Sibiro kūdiki,
pienės pūke,
ant ledinės bedugnės
rankų.

vilties žiburėli
katinėlio „Kliudžiau“
akyse,

mes toli nuo tavo veido,
alkanos burnos,
išsekusių
rankų...

Mes toli
savo kasdienybėje,
lyg paukščiai besparniai,
lyg medžiai
bevaisiai,
tuščiūose prisiminimų
rėmuose...

Antanas Miškinis

SIBIRE

Jei čia mirsim, tai mirsim kaip žmonės — gražiai:
Už tėvynę, už tiesą ir laisvę.
Mūs kelian veidmainiai neužklyks, neužeis —
Jie kraujo nekaltos prilaistė.

Mes pakelsim kančias ir kaitras, ir speigus!
Bet labiau nei nuo šalčio mes drebam,
Kad išliktų taurus ir garbingas žmogus,
Jis, nešiotojas dieviško prado.

Jei kas grįšim, tai grįšim kaip žmonės — gražiai:
pavasariui griaudžiant aplinkui.
Mūsų niekas daugiau nebeskriaus, neižeis...
Ir atleisim saviems kaltininkams.

SUNKŲS DARBAI

Su durtuvais ir šunimis mus bruka
į darbą per pūgas kaip galvijus.
Parkrinta tūlas jau čia pat ant bruko
Ir paniekos šitos jau gal neįjau.

Taip šalta — per dantis ir žiaunas gelia,
Nors burną apriši aklina.
O varge mano, didelis vargelis,
Kada išvargsiu aš tave čionai.

Aušra tik aušta, o aš jau sušalęs,
Išvargintas ant kojų vos laikaus.
Tos neaprepiamos atšaurios šalys
Prizarsė sielą kraupulio klaikaus.

Dar saulė teka, o aš jau išalkęs,
Tarp triukšmo ir keiksmų vos vos valdaus.
Lig naktiai vėl judėsi, dirbki, šalki,
Be maisto ir be poilsio saldaus.

Aukšta, stati niurių kalnų pašlaitė,
Daug žemės ir akmenų čia reiks nukast,
O rankos įnagio nebeįsilaikys,
Nes nuovargis greit pakerta rankas.

Prie laužo cinikai, blyvzgos šlykščios
Atsaldė širdį nuo žmonių ilgam,
O Dieve, jei čia visados palikčiau,
Kam leidai gimt ir augt šioj žemėj man.

Nedaug nūn reikia, tik sušilt, pavalgyt,
Kiek pailsėt be žvėriškų žmonių.
Tada gal dar galėčiau tėt, o galgi
Dienų galėčiau laukti šviesesnių.

Pavėjui rymau ant kastuvo koto,
Pavargęs nuo kalnų tų nukastų.
Pasauli iškankintas, nuniokotas,
Žmogau suniekintas, šiandien kas tu!

Lėtai taip saulė slenka vakarop,
Kad, rodos, vakaras nė neatėis,
Kol gausi mėlynų su vobla kruopų,
Tikrovę nuovargūs sapnai pakeis.

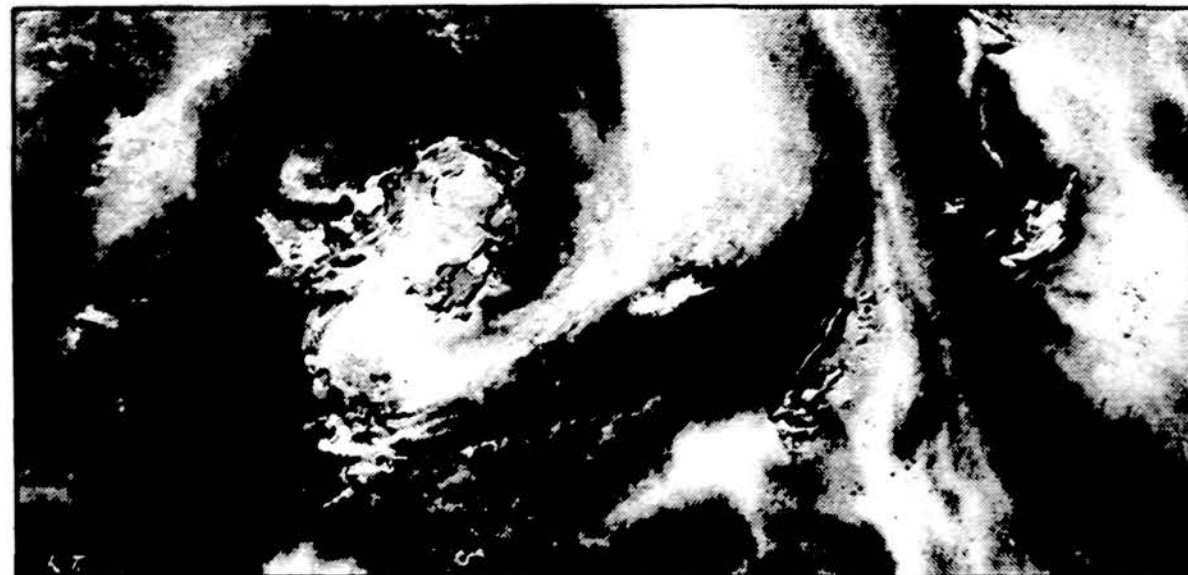
Kol gyvas, reikia dar kaip nors manytis
Ir grumtis su tikrove atkakliai.
Imu pagrauzt sušalusios duonytės,
Bet pirštai grumba, daros kaip kabliai...

Rasūnas

Aš pažinau nelaisvės karcerio šaltumą.
Alpau iš laimės, kai išlaužė jo duris,
Ir džiaugsmą pergales, ir pralaimėjimo kartumą
Aš pažinau rugpjūtį ir vasarą su jumis.

Stovėjau vienišas, kai minios „taip“ kalbėjo.
Prieštaravau vieningam šauksmui „ne“,
Dar vaikas būdamas, tironams nusidejau,
Supratęs — ne tas pats tiesa ir dauguma.

Taip ir nešuos iš erškėčiuoto laiko,
Ką andai radom ties giljotina:
Svarbu ne skaičius, kiek tave palaiko.
O ar esi teisus, ar Dievas tavyje.

Kun. Kęstutis Trimakas. „Skrydis“ (akrilika).

Žmogaus aukščiausias skrydis

Atkelta iš 1 psl.

Jos tebėra, nors tautos didžiulė dauguma jų nevertina. Kadangi pirmųjų krikščionių kankinių kraujas buvo krikščionybės sėkla Europoje, tai ir priešpildai pasipriešinusiu krauju ir aukos bus naujos krikščionybės sėkla Lietuvoje.

— **Lietuviai Lietuvoje ir lietuviai išeivijoje. Kas tarp jų skirtinga ir kas bendra?**

— Palyginti tegalima apibendrintais bruožais. Ne tik lietuviai Lietuvoje skiriasi nuo lietuvų išeivijoje, bet jie patys savam tarpe yra nevienodi.

Lietuviai Lietuvoje yra paveikti sovietizacijos. Labiausiai jai pasidavusieji panašėja į tą tipą, kuris vadinamas „homo sovieticus“. Tie, kurie buvo atsparūs sovietizacijai ar net priešinosi jai, buvo ištremiti į Sibirą ir mažiau buvo jos paveikti, nuspalvinti priešingumu, ryškesni tautiškumu ar krikščioniškumu. Tarp tų dviejų kraštutinumų yra įvairios pereinamos laikysenos.

Lietuviai išeivijoje (sakykime, JAV-ese) irgi skirtingi. Aplinkos įtakai pasidavusieji, savo noru aklimatizavusieji, panašėja tipui, kurį pavadinkime „homo americanus“. Išeivių pirmajai kartai tai net negalėjo pasiekti, bet jų vaikams jau buvo lengviau. Tokiais tapti paprastai traukė ne dvasinis, bet materialinis išsivystymas. Samoningai iš Lietuvos pasitraukusieji (ne norejusieji būti po komunizmo valdžia) buvo ir liko labiausiai atsparūs suamerikonėjimui, jiems rūpėjo ir teberūpi Lietuvos reikalai.

Samoningu lietuviškumu panašūs yra lietuviai Lietuvoje, mažiau pasidavę sovietizacijos ar net jai priešingai (dėl to gal net nukentėję, pavyzdžiui, ištremiti į Sibirą), ir rūpesti Lietuva išlaikę lietuviai išeiviai, pasitraukę iš Lietuvos tik dėl to, kad ją vėl okupavo Sovietų Sąjunga (jie save vadino tremtiniais). Ir vieni, ir kiti turi tam tikrą charakterį, nugarkaulį, tam tikros dvasios dozę.

Prisitaikymu (paprastai, materialistiniams sumetimais) panašūs yra tie, kurie sovietų okupuotoje Lietuvoje lengvai pasidavė ar net pasidavė sovietinei sistemai, o taip pat tie, kurie Amerikoje, lengvai pamiršę Lietuvą ir išsivadę lietuviškos, išilgio ir amerikiečių masę (kaip V. Kudirka sakytų) „dėl gardaus valgio šaukšto“. Ir vieni, ir kiti težiuri savo naudos, ne tautos gerovės.

— **Daug dėmesio skiriame jaunimui: ar išvysime kartų konfliktą?**

— Taip, tautai ištikimiesiems vaikams sunkiai sekė savo vaikams perduoti lietuvių kalbą, pačią lietuvių ir rūpestį

Lietuva. Pradžioje jaunoji karta dar jautėsi „tarp dviejų kultūrų“, bet, kuo toliau, tuo labiau pasidavė aplinkos įtakai. Kurį laiką buvo tam tikras kartų konfliktas dėl lietuviškos ir krašto įtakos, bet kuo toliau, tuo labiau viršijo krašto įtaka. Iš Lietuvos pasitraukusiųjų vaikai, Amerikoje užaugę, jau nebesijautė išeiviais. Tapę tėvais jie patys dažnai nebemoko vaikų lietuviškai, nes lietuvių kalbos patys nebevertina, o neretai ir patys jos gerai nemoka. Tad dėl lietuvių konfliktų nebėra. Jei yra, tai dėl vis labiau amerikiečių jaunime plintančių trumpalaikių madų. Tautai ištikima vyresnioji karta vis gausiau iškeliauja amžinybėn.

Lietuvoje jaunimas, atrodo, nemaža dalimi irgi yra vakarietiško paviršutiniško materializmo įtakoje. Tėvai, vyresnioji karta, patys dažnai neturi aiškesnių dvasinių, moralinių ar net tautinių vertybių. Tad neturi ko vertingiesiems jaunimui pasiūlyti. Yra nesuikalbėjimo, skiriasi interesai. Trūksta pokalbio. Tad iškyla ir konfliktai.

— **Ar tautinė tapatybė jaunimui netampa našta ir vienoje Atlanto pusėje, ir kitoje.**

— Tapatybė turi ne vieną prasmę, bet bent dvi: paviršutinišką ir gilesnę. Naudojusi abi prasmes, kad tinkamiau atsakytum.

Pirma prasme: tautinė tapatybė yra žinojimas ar jautimas, kad priklausau kuriai nors tautai. Tai tautybė, pavyzdžiui, vien kilmės atžvilgiu. Gyvenant Lietuvoje priklauso lietuvių tautai asmeniui nekenkia, o kartais gali būti ir naudinga. Tad gal tik labai retais atvejais gali tapti našta. Gyvenant ne Lietuvoje tarp kitos tautos žmonių lietuvių lengvai gali tapti našta, kuria gan lengvai atsikratoma.

Antrąją, gilesnę prasmę (šią prasmę naudojo savo religijos psichologijos knygų serijoje), tapatybė yra brėžiančio asmens branduolys, t.y., tai, kuo aš esu pats, ištikimas sau dėl pasirinktų vertybių. Tautinė tapatybė, kaip asmens visos tapatybės dalis, reiškia, kad tautą vertinu, savimoneje esu apsisprendęs už ją — būti lietuviu, juo išlikti ar net ugdytis, net siekti tautos gerio.

Tokia tautinė tapatybė yra atsakomybė. Našta ji tapti tik tuo atveju, jei nustotiau būti savimi, — tokiu, kokiu pasirinkęs vertybes, apsisprendžiau būti. Tautybė nekabo pati savaime, bet, jaugusi į asmenį, susipina su kitomis vertybėmis, skatinančiomis jį siekti kitų gerovės. Galutinis tautybės garantas yra tautų Autorius.

Mokytojų namų kiemelyje poetė Alma Karosaitė su mažaisiais skaitytojais. A. Žitiūno nuotr.

Gilesnė lietuvių persiėmusių jaunų žmonių turbūt nėra tiek daug nei vienoje, nei kitoje Atlanto pusėje.

— **Būčiau nesuprasta, jei gu nepasiteiraučiau Jūsų nuomonės apie politiką, tokią ji visiems svarbi. Daugelis išeivijoje yra nusivylę ir nemato šviesios Lietuvos ateities. Meskite savo — psichologo, kunigo ir rašytojo apibendrintą žvilgsnį į šiandieninę politiką, kuri sprendžia ne tik žmogaus socialinį gyvenimą, bet tam tikra prasme kuria ir dvasinę aplinką.**

— Užtenka pažūrėti į nepriklausomybę atgavusios Lietuvos dešimties metų eigą ir į tos politikos padarinius tiek kraštu, tiek krašto visuomenėi. Kokioji padėtis švietimas, pramonė, žemės ūkis, aukštojo mokyklos?... Bedarbių, savijudys, kuo teisėtai skundžiasi ir viršūnės neprisiimuose eiliniai piliečiai? Kodėl užsienį bėga beveik visi, kas tik gali?

Šiais rezultatais gali džiaugtis tik tie, kurie nori, kad nepriklausoma Lietuva žlugtų. Visi kiti, kurie tikrai nori tautos gerovės, tegali būti nusivylę. Nejaugi dėl tokios Lietuvos padėties tikrieji lietuviai tiek daug aukojosi?

Prieš dešimt metų atgauta Lietuvos nepriklausomybė yra išduodama, ir tikrai ne tu, kurie dėl jos aukojosi. Kraštas yra ne taip toli nuo bankroto. Kas, kaip, kodėl? Ilgas ir sudėtingas atsakymas.

Kaip visa žmonija, taip ir Lietuva bei jos opioji politika yra gėrio ir blogio kovos arena. Blogio okupacija turi įvairias formas ir mūsų tauta iš jos dar neišsivadavo. Joje dar daug apgaulės, melo, fizinės jėgos ir smurto. Į vadovaujančius postus rinkimuose dažnai patenkama apmulkintųjų balsais.

Visų susipratusių lietuvių ir geros valios politikų pastangomis (ar jų pakankamai yra?) Lietuvos valdžia gali tapti tuo, kuo dar nėra tapusi, tikra to žodžio prasme, kurianti krašto „dvasinę aplinką“ ekonominei, kultūrinei ir dvasinei tautos gerovei.

Kova tuo tarpu verda. Ir tęsis nežinia kaip ilgai. Už gėrio aukas sudejusiesiems, gėrio pusėje susibūrusiems, vis vien galutinai užtikrinta, kad Gėris laimės. Didįjį Šeštadienį juk sekė Prisikėlimas.

Jei tuo netikėtiau ir jei Lietuvoje nerastum tu, kurie tuo tiki, į Lietuvą nevyktum. Bet vyksiu, nes tikiu ir turiu pašaukimą. Ir Lietuvoje yra tu, kurie tiki. Yra Tas, kurio Gėris, laiko pilnatvei atėjus, nuvertia visas blogio okupacijas.

Dėkojame už atsakymus ir linkime kuo geriausias sveikatos einant pasaulio keliu.

Poezijos pavasario vaizdeliai

Algimantas Naujokaitis

Tą dieną, kai Čikagoje, Jau-nimo centre, vyko Poezijos šventė, Lietuvoje prasidėjo pirmieji Poezijos pavasario renginiai, nuvilniję per visą kraštą. Pasiskirstę grupėmis, kartu su savo kolegomis, atvykusiais iš užjūrio, su užsienio svečiais, poetai savo eilėraščių skaite, surengė literatūros šventes ne tik Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Nidoje, Alytuje, bet ir Jonavos, Molėtų, Elektrėnų, Sakių, Vilkaviškio, Ukmergės, kituose rajonuose. Taigi, paskutinėmis gegužės dienomis poezija skambėjo kone visoje Lietuvoje, o grupė poetų buvo nuvykusi ir pas Punsco krašto tautiečius.

Sunku viską aprašyti, tad pasitenkinsiu labiausiai įstri-gusiais išspūdziais, šios didelės poezijos šventės vaizdeliais, eskizais.

Naujas almanachas

Kaip ir kasmet, šiemet Poezijos pavasario renginiai prasidėjo ta proga „Vagos“ leidyklos kasmet išleidžiamo almanacho *Poezijos pavasaris* pristatymu visuomenei. Į šį almanachą sudedami šiaurės ir anapus Atlanto gyvenantių lietuvių poetų ir iš užsienio atvykusių Poezijos pavasario svečių nauji eilėraščiai, esė, literatūros kritikų straipsniai.

Pristatyme kalbėjusioji „Vagos“ leidyklos vyriausia redaktorė J. Riškutė pripažino, kad šiemetinio almanacho svarbiausio sudarytojo poeto Voldemaro Kukulo principas buvo griežta eilėraščių atranka, silpnusius atidedant į šalį, i „raudoną aplanką“.

— Ši kartą tie „raudoni aplankai“ storesni negu šis neplonas, per 400 puslapių almanachas, — patvirtino V. Kukulas.

Pervertęs almanachą, tarp autorių atradau, deja, vienintelį išeivijos poetą Joną Zdanį. Reiklusis sudarytojas V. Kukulas pripažino, kad iš tiesų jis atmetęs, i savo „raudoną aplanką“ įdėjęs ne vieno išeivijos poeto almanachui atsiųstus eilėraščius. Dar pridūrė, kad jei savo eilėraščių būtų atsiuntusi Vitalija Bogutaitė, Lionė Sutema, jie tikrai būtų patekę ir praturtinę išeivijos autorių ratą.

Beje, išeivijos autorius papildė almanache išspausdinti Henriko Nagio laišku, 1989-1995 metais rašyti jaunam vilniečiui poetui ir literatūros kritikui Liudvikui Jakimavičiui.

Eilėraščiai M. K. Čiurlioniui

Rašytojų klube surengtoje poezijos ir muzikos vakandoje, skirtoje M. K. Čiurlionio 125-osioms gimimo metinėms,

Rašytojų sąjungos pirmininkas Valentinas Sventickas savo žodyje apie šį pasaulinio masto menininką pasakė: — Jo iki šiol mažai žinomi, pakankamai dar nenagrinėti dienoraščiai, aforizmas, užrašų nuotraukos, kiti literatūriniai puslapiai, sudėti i profesorius Vytauto Landsbergio parengtą ir Rašytojų sąjungos leidyklos išleistą knygą „Žodžio kūryba“, rodo, kad tai įdomus ir reikšmingas mūsų literatūros reiškinys, papildantis Čiurlionio, kaip dailininko ir kompozitoriaus, kūrybinį portretą.

Grupė poetų skaite eilėraščius, skirtus M. K. Čiurlioniui. Išraiškingai perskaitęs savo „Sonatas ir fugas“, Kazys Bradūnas pasižino, kad tai — tarsi pasikalbėjimas su Čiurlioniu.

Į Poezijos pavasarį iš Čikagos atvykusi poetė Eglė Juodvalkė pasakė, kad rudens ji pradėjo rašyti trumpus eilėraščius japonų *haiku* forma. Ji perskaitė keletą tokių eilėraščių M. K. Čiurlionio temomis.

Publika šiltai sutiko šiuos naujus E. Juodvalkės ir kitų poetų eilėraščius. Juos palydėjo, tarsi praskaidrino pianistės Aldonos Radvilaitės atlikti M. K. Čiurlionio kūriniai.

Svečiai iš užsienio

Poezijos pavasario renginių metu ne tik Vilniuje, bet ir Molėtuose, Trakuose buvo šil-tai sutiktas islandų poetas Sigfus Bjartmarsson. Turbūt ne tik už jo eilėraščius, Rasos Ruseckaitės išverstus i lietuvių kalbą, bet ir už tai, kad jis pilietis šalies, kuri išdriso pirmoji pasaulioje pripažinti nepriklausomybę atgavusią Lietuvą.

Šiemet i Poezijos pavasario renginius atvyko ypaci gausus poetų būrys iš 11 užsienio šalių — Švedijos, Danijos,

Austrijos, Slovėnijos, Ukrainos, net du jauni poetai iš JAV (iš Čikagos, ar Punsco atvykusius rašytojus, pasak V. Sventicko, jau nederėtų vadinti svečiais iš užsienio — jie mūsų, vienos lietuvių literatūros kūrėjai).

Prieš Poezijos pavasario renginius surengtoje spaudos konferencijoje Rašytojų sąjungos tarptautinių projektų direktorius Eugenijus Ališanka, žurnalistas pristatydams užsienio svečius, pabrėžė, kad jie yra ryškios figūros, poezijos žvaigždės savo šalių padangėje. Antai Slovėnijos šiuolaikinis poetas Tomaž Šalamun vertinamas i įvairias pasaulio kalbas, vien Slovėnijoje išleido 26 poezijos rinkinius, kurie smarkiai paveikė naująją šios šalies poeziją. Šiuo metu poetas gyvena JAV, dėsto Alabamos universitete.

Mokyklų literatūros konkursas

Į Rašytojų klubą iš visos Lietuvos sugutėjo žemesniųjų ir vyresniųjų klasių moksleiviai skaityti savo poezijos, dalyvauti mokyklų literatūros konkurse.

Voldemaras Kukulas, Benediktas Januševičius, kiti jau žinomi poetai — vertinimo komisijos nariai — įdėmiai klausėsi jaunųjų literatų skaitytomų eilių, kad galėtų čia pat paskelbti konkurso nugalėtojus. Pirmąją vietą laimėjo vilnietis, Popiežiaus Jono Pauliaus II mokyklų moksleivis Romas Lavrinovičius.

Moksleivių skaitymų įdėmiai klausėsi ir poetas Algimantas Baltakis. Mat jis nutarė iš savo kišenės skirti pirmąją premiją moksleiviui, sukurusiam labiausiai imponuojantį eilėraščių. Ši A. Baltakio premija atiteko dusetų mokyklos literatei Monikai Saukaitėi (žinomo dailininko Šarūno Saukos dukrai).

Nukelta i 3 psl.

Po poezijos vakaro išspūdziais dalijasi (iš kairės) Vilniaus Operos ir baletų teatro statomos B. Kutavičiaus operos „Lokys“ libreto autorė Aušra M. Sluckaitė-Juraitienė, poetas Jonas Juškaitis ir Kazimiera Bradūnienė. A. Žitiūno nuotr.

Paklaustas, kiek litų buvo voke, kurį jis išteikė jaunajai poetei, mūsų poezijos klasikas pašmaikštavo: — Tepasakysiu, jog dvigubai daugiau negu pernai!

Beje, dėmesio susilaukė ir mažesnieji vaikai. Siekdamas paskatinti rašytojus kurti vaikams prozas ir poezijos kūrinius ir populiarinti egzodo rašytojo, vaikų literatūros klasiko Vytauto Tamulaičio vardą, jo gimtojo Šakių rajono savivaldybė ir Rašytojų sąjunga paskelbė V. Tamulaičio premiją. Poezijos pavasario dienomis ji buvo išteikta poetui Jonui Strielkūnui, parašiusiam puošnų gerų eilėraščių mąžiesiems.

Eilėraščiai per naktį

Pabuvojęs Rašytojų klube surengtoje vakarone „Eilėraščiai per naktį“ galėjai įsitikinti, kad poeziją kuria ne tik moksleiviai, bet ir darbininkai bei bedarbiai, tarnautojai ir pensininkai, dailininkai ir muzikantai. Tą vakarą visi, kurie tik norėjo, net iki išnaktų galėjo savo eilavimus skaityti, dainuoti ar groti. Skaite visi — nuo pripažintų iki tik mėginančių eilraštį. Naktiniame skaityme dalyvavo ir Eglė Juodvalkė.

Daug kas laimėjo prizus, svarbiausiąjį — jaunąsias poetas Rimvydas Stankevičius.

Vakaras Užupyje

Mane sujaudino Poezijos pavasario dienomis pasireiškęs poetų vieningumas, jautrumas, pagalba vieni kitiems.

Sostinės menininkų rajone — Užupyje, dar vadinamu Vilniaus Montmartru, surengtame nuotaikingame poezijos vakare, po daugelio metų pasirodė seniai matytas populiarus poetas, 1993 m. Poezijos pavasario laureatas Algirdas Verba. Sunkios ligos sukaustytas, negalintis vaikščioti, metų metais tūnodamas tarp keturių sienų, jis rašo savitus, rūsčius, Baudelaire „Piktybės geles“ primenantčius eilėraščius.

Nukelta i 3 psl.

Kun. dr. Kęstutis Trimakas.

Emilijos Andrulytės nuotr.

Vilniaus dailės galerijoje „Arka“ vyko poetų, valstybinės premijos laureatų vakaras. Iš kairės: Marcelijus Martinaitis, Kazys Bradūnas, Jonas Juškaitis, Sigita Geda, Jonas Strielkūnas. Algimanto Žitiūno nuotrauka

Vilniaus Rašytojų klube įvykusiame vakare „Eilėraščiai per naktį“. Priekyje iš kairės — savo kūrybą skaitę vilniečiai pensininkai: buvęs Lietuvos radijo lit. redakcijos darbuotojas S. Baliūnas, rusų kalba eilėraščius rašantis Grigorijus Demenick, vilnietė Aldona Varnienė. A. Žižiūno nuotr.

Poezijos pavasario vaizdeliai

Atkelta iš 2 psl.

Poeto Antano A. Jonyno suburti plunksnos broliai Petras Mendeika, Eugenijus Kubilinskas A. Verbą į poezijos vakarą atnešė ant rankų. Seniai begirdėto poeto skaitomos eilės susilaukė bene didžiausio dėmesio, karščiausių katučių. A. Verbą apspito fotožurnalistai, į jį nukrypo televizijos kameros. O jis skaitė rūščias, Lietuvos skaudulių neslepiančias savo eiles:

*Savižudžių tauta,
Kas paminklus statys?
Dalia ta su pluta
Išlaužys dar dantis...*

Sakralinė poezija ir muzika

Poezijos pavasario programoje — sakralinės poezijos vakaras bene seniausioje Vilniuje Šv. Mikalojaus bažnyčioje. Čia kunigaikštis monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas poetus pasodino altoriaus šoninėje pusėje, garbingiems bažnyčios svečiams skirtose vietose.

Savo poezijos skaitymą Birutė Pukelevičiūtė pradėjo aukšto poetinio polėkio kūrinio „Mišios už išdaviko žmogų“ iš Čikagoje išleistos savo knygos *Atradimo ruduo*. Jos skyrių pavadinimai atitinka mišių dalių pavadinimus — Kyrie, Gloria, Mea Culpa ir kt.

Jautriai sakralumu skambėjo taip pat Kazio Bradūno skaityti eilėraščiai, tarp jų — „Sešios Antifonos“, skirtos kiekvienam šimtmečiui, praejusiam po Lietuvos krikšto.

Po bažnyčios skliautais skambėjo Danutės Žilaitytės-Juškaitienės, Jono Juškaicio, Jono Strielkūno, žilagalvio rašytojo Viktoro Alekno sak-

ralinės poezijos posmai, palydimi Vilniaus Gedimino Technikos universiteto studentų choro.

Rašytojų ir kitų kultūros žmonių gerbiamas Šv. Mikalojaus bažnyčios kunigas K. Vasiliauskas, dėl savo švelnaus, nuoširdaus būdo, meilės literatūrai dažnai vadinamas antruoju Vaižgantu, susirinkusiems tarė jautrų žodį apie religijos, poezijos ir muzikos sąsajas.

Beje, monsinjoro K. Vasiliausko dėka tarp Šv. Mikalojaus bažnyčios ir Rašytojų sąjungos susiklostė gražus bendradarbiavimas. Per Vėlines čia aukojamos Šv. Mišios už mirusius rašytojus, poetai bažnyčioje skaito tai pragai skirtus eilėraščius.

Provincijos žmonės dėmesingi

Grįžusi iš Vilkaviškio rajone vykusių Poezijos pavasario renginių, egzodo poetė Vitalija Bogutaitė tvirtino, kad provincijos žmonės poezijai dėmesingi, negu miestelėnai. Kur ji ir kiti šios grupės poetai beskaitė savo eilėraščius — visur susilaukė susirinkusių atidus dėmesio ir nuoširdaus įvertinimo.

V. Bogutaitė didelį įspūdį paliko apsilankymas Vinco Kudirkos gimtineje — Paetėriuose, kur sodybos senioje klėtelėje kaimo mokytojas Ankevičius įrengė Lietuvos himno autorius muziejų, išsaugojo jo smuiką, juo pagrojo himno melodiją.

Obeliuose

Be Poezijos pavasario oficialioje programoje numatytų renginių, provincijoje vyko spontaniški, vietos poezijos

gerbėjų, kultūrininkų iniciatyva suorganizuoti, poezijos vakarai.

Obelių miestelio dailininkas Rimvydas Pupelis su savo draugais, pasikvietę sostinės jaunos poetas Ricardą Šileiką, Dainių Gintalą ir Obeliuose gimusį žinomą poetą Sigitą Parulskį, remonto dirbtuvėse, tarp traktorių, tekimo staklių ir kitų mašinų surengė gyvą poezijos skaitymą. Vienoje traktoriaus priekaboje savo eiles skaitė poetai, kitoje — grojo vietos smuikininkų kvartetas.

Obelių medžio drožėjas Venensijus Jočys (beje, irgi skaitęs savo eiliavimus) kiekvienam poetui dovanavo po išdrožtą aviną ir ožką. O globos namų direktorius Romas Kundelis surengė poezijos konkursą varžytuvėse. R. Šileikos *Metraščių* kaina nuo 5 litų pakilo iki 25, o S. Parulskio *Mortui Sepulti Sint* buvo nupirktas už 85 litus.

Eglė Juodvalkė.

Poezija — kaip geras vynas

Surengtoje poetų ir kritikų konferencijoje „Poezija prozoje, proza poezijoje“ kartu su užsienio svečiais ilgai diskutuota, kuo skiriasi šios literatūros rūšys. Naudodama vyno įvaizdį, bene aiškiausiai ir trumpiausiai poeziją apibūdino Eglė Juodvalkė: poezija yra išgryninta, destiliuota proza (kaip geras, išgrynintas

vynas).

Mūsų poetai ir literatūros tyrinėtojai teigė, esą mūsų poezija proziškėja, ją užvaldo proza.

Paprašytas išsakyti savo nuomonę, iš užjūrio atvykęs ir konferencijoje dalyvavęs literatūros kritikas Kęstutis Keblys nusistebėjo, kodėl poetai šalies — Lietuvos atstovai linkę gyvą palaidoti savo poeziją, o konferencijoje dalyvavę užsienio poetai ją gina ir aukština.

B. Brazdžionio posmai

Kai Poezijos pavasario baigiamajame vakare Vilniaus universiteto K. Sarbievijaus kieme didelis būrys lietuvių poetų ir užsienio svečių skaitė savo eiles, man tarsi iš toli nuskambėjo ir Bernardo Brazdžionio posmai. Mat, išvakarėse išleistas Rašytojų sąjungos savaitraštis *Literatūra ir menas* pirmame puslapyje ryškiu šriftu išspaudino iš Los Angeles specialiai Poezijos pavasario proga redakcijai jo atsiųstą eilėraštį „Sakmė apie tris brolius dievačius Perkūną, Pykuolį ir Patrimpą“. Laiške redakcijai B. Brazdžionis, be kita ko, rašė: „Gal nors tais keliais posmais, kad ir ne itin ryškiai politinių partijų tarpusavių mūsų atspindinčiais („Aplink tamsa kai stojo, / o reikis susikalbėti“), galėčiau įsijungti į poezijos pavasario triukšmą...“

Ką pasakė laureatas

Pagal seną tradiciją (šiomet — jau 36-sis Poezijos pavasario) šventės kulminacija — laureato paskelbimas ir vainikavimas — vyko Kaune, Maironio literatūros muziejaus sodelyje.

Kauno savivaldybės nutarimu, šiemetinio Poezijos pavasario laureatu tapo klaipėdietis poetas Gintaras Grajauskas. Tai jaunas, apie trisdešimties metų poetas, sekmingai ieškantis naujų poezijos kelių, naujų raiškos būdų.

Baigė Klaipėdos konservatoriją, dienraštyje *Klaipėda* redaguoja savaitinį literatūrinį priedą „Gintaro lašai“. Laisvalaikio bosine gitara groja blues-roko muzikantų grupėje. Išleido kelias poezijos knygas, o neseniai — pasisekimą pelniusią rinktinę *Kaulinė dėdelė*, kuri G. Grajauskui ir nulėmė laureato laurus.

Nepakantumui isisėnėjusiems, gyvą kūrybą varžančiams kanonams, taisyklėms mitų nuvainikavimu isiminė jo žodis, tartas gavus apdovanojimą. Štai ką pasakė maištingasis laureatas:

„Vienas mano bičiulis Klaipėdoje — iš tų tyliųjų, be kita ko, ne literatas, o muzikantas, išgirdęs gandą apie būsimus mano laurus, patylėjo, pašnipo ir pasakė: aha, tai dabar bus dar blogiau — dabar i tave visi žiūrės kaip į vaikščiojantį kultūros reiškini“.

Ko gero, pati teisingiausia

Gintaras Grajauskas.

teisybė eilinių kartų buvo pasakyta vaiko — šiuo atveju gero, kai pagyvenusio, simpatiško, švelniai ironiškomis vaiko lūpomis.

Taigi, taigi: nuo šiol privalėsiu būti vaikščiojantis kultūros reiškiny. Nes tokios taisyklės: mitai tebėra gajūs,

kad ir kaip tu besivargintum su visa savo demitologizacija. Ir štai, žiūrėk, ateina laikas, kai mitas pritaikomas netgi tau, didysis demitologizatoriau. Ką gi, dabar jau nieko ypatingo negali pažadėti — kadangi jau esi, nuo šiol jau esi tas nelemtas kultūros reiškiny, vaikščiojantis kultūros reiškiny. Vadinasi, galimybių susikalbėjimui — apie ką iš pradžių slapčia, o paskui ir atvirai svajojai, kliedėjai, galų gale leidaisi apsedamas — tų galimybių dar mažiau nei anksčiau. Nes kas gi išdrįstų kalbėtis su Vaikščiojantiu kultūros reiškiniu?

Ir man belieka doriai ir droviai pasižadėti: jei jau privalu, būsiau tuo, kuo pageidaujama: kultūros reiškiniu. Tačiau turiu prisipažinti — stengsiuosi būti ne tik vaikščiojantį, bet ir šokuojantį, stryksinčią, sė-

linančią, kiutinančią, besispardančią kultūros reiškiniu. O visa mano kūrybinė ir gyvenimiškoji programa jau seniai seniausiais yra labai aiškiai manifestuota ir užrašyta žodis žodis — Basanaviciaus lietuviškų pasakų rinkinyje. Cituoju:

„Seniau miškuos gyvena vienas senelis. Anas nieko daugiau nedirbdavo, kaip tik, pavalgęs kokių šaknelių, grybų arba uogų, šokinėdavo per griovį. Vienon pusėn, griovio peršokęs sakydavo: 'Čia tau, Dieve!' — kiton pusėn peršokęs, sakydavo: 'Čia man, Dieve!'“

Ką be pridursi: štai tikras archetipinis poetas — absoliutūs, grynų gryniausius lietuvių poezijos klasikas. Nežinau, ar kada pelnysiu tokią Dievo dovaną.

Šiandien galiu pasakyti tik tiek: bandysiu!

Tie G. Grajausko bandymai atspindi Kaune skaitytuose naujuose, dar neskelbtuose jo eilėraščiuose, kurie čia spausdinami.

Gintaras Grajauskas

*jau ir temsta, o aš vis dar tebevažiuoju
dideliame autobuse, galvą prirėmęs
prie stiklo*

*šalimais kaimynas, apkūnus
riebiasprandis, visą kelią grūda ir
grūda mane šlaunim į kampa*

jau neduok tu, Dieve, koks nesimpatiškas

*tolėliau sloguotas paauglys ir baugi
vietnamietė, graužia be perstojo
alyvinius obuolius*

*priekyje porėlė moteričių iš meilės
žodžio bažnyčios bandė man
Jėzų išpirkti, kol stojęs Kaune*

*pasakiau, kad esu švento
Augustino sužadėtinis*

*va jau temsta, o dar tikrai Kryžkalnis,
o namų pasiūliau kaip vaikas, gana jau man
protingą vaidinti, sąmojais suvaidyti*

*temsta jau, ir aš, nebeištvėręs, galvą nuo lango
atplėšęs, tyliai sakau stovėjam kaimynui:
„žiūrėk, kaip ta upė sleni, prialsavo miglų“.*

*** **

*ir susapnuok tu man šitaip:
kad esu japonas: samurajus,
kazikoks didžiūnas, gal net
patsai imperatorius*

*su tokiu kereplišku galvos
apdangalu, nelyg pravoslavų šventiko,
labai prašmatniu, primu rūmuose
išmintį, žinomą septynių dorybių sergetoją*

*priešs pagarbiai nusilenkiu,
ištariu savo vardą ir titulą*

*o išmintius, dar visai jaunas,
švelniai šypsosi ir sako man:*

*ne, tavo vardas ne toks
tavo vardas — Pralaimėtojas*

*dar spėjau pagalvoti: ogi teisybė!
ir pabudau baisiausiai nustebejęs*

*lyg anksčiau to nebūčiau žinojęs,
kai nespauodamas, blavia galva
visokias pergales šveddavau,
vis gilyn pralaimėdamas.*

WORLD IN YOUR POCKET

*pasaulis yra didžiulis
todėl reikia jį apkeliauti
kad nebebūtum toks mažas*

*arba užsispirti patempti lūpą
ir tyčia nesijudinti iš vietos
kol apsisuks ratas*

*vienai ar kitaip tiesą sakant
nėra jokio skirtumo
pabaiga ta pati*

*atsisėdi kur pievoj
ir pamatai: pasaulis besąs
jau tik lygiai akies obuolio dydžio*

*puikiausiai telpa akiduobėn
visai kaip čia buvęs.*

Svečių ir poezijos mylėtojų išpūdziai

Kokie išpūdziai iš Poezijos pavasario? Kas labiausiai įsiminė, nustebeino? Su tokiais klausimais kreipiausi į užsienio šventėje atsilankiusius mūsų tautiečius, poezijos mylėtojus. Štai ką jie atsakė:

Sam Vitt, JAV poetas: Lyginant su Jungtinėmis Valstijomis, Lietuvoje poezijai skiriama daugiau dėmesio, ji čia populiareesnė. Amerikoje viskas labiau komercinama.

Jei aš nusivėčiau Lietuvai poetus, sakykim, į kokią Na-braską valstijos miestelį, vietinės valdžios atstovai net nepasirodytų, į tai nekreiptų dėmesio. Kitaip yra Lietuvoje — čia poezija pelno ne tik visuomenės, bet ir valdžios dėmesį.

Helmuth Schoenauer, Austrijos poetas: Lietuva — vienintelis aplankytas mano kraštas, kur ir poetai yra valdžioje, užima net ministro pareigas. O jei kartais poetai čia nesėdi valdžios kėdėse, tai poezija tampa tyliąja valdžia.

Sigitas Birgelis, Punksko lietuvių poetas: Didžiausią įspūdį paliko poetų apsilankymas Klaipėdoje, Lietuvos kariniame laive „Aukštaitis“. Eilės skaitėme šalia torpedų, raketų, modernios karinės ginkluotės.

Išpūdinga buvo ir Poezijos pavasario svečių vakaronė Trakų rajono Zabarijos kaime. Visas kaimas buvo apstatytas įdomiomis, aukštos meninės prabos Lietuvos dailininkų — modernistų skulptūromis.

Zigmas Viskanta, lietuvis iš Kalifornijos: Pirmą kartą lankiausi Poezijos pavasario baigiamajame vakare universiteto kiemyje. Daugeis Lietuvos poetų savo eilėraščius skaitė neišraiškingai, monotoniškai, ne taip raiškiai, išpūdingai kaip mūsų Brazdžionis. Blogai veikė ir garso aparatura, buvo sunku suprasti poetų žodžius.

Vanda Lasauskienė, vilnietė vaistininkė: kasmė atėnu į Poezijos pavasario šventę, iš patių poetų lūpų išgirstu jų naujus eilėraščius. Išpūdi palieka išėjusių poetai Kazys Bradūnas, Bernardas Brazdžionis. Kai Lietuvai atgimus jis pirmą kartą atskrido į Vilnių, sutinkančiųjų minioje oro uoste buvau ir aš.

Serhij Žadan, Ukrainos poetas: Nusiziūrėję į Poezijos pavasario, panašią šventę nutarė surengti ir Lietuvoje gyvenantys ukrainiečiai.

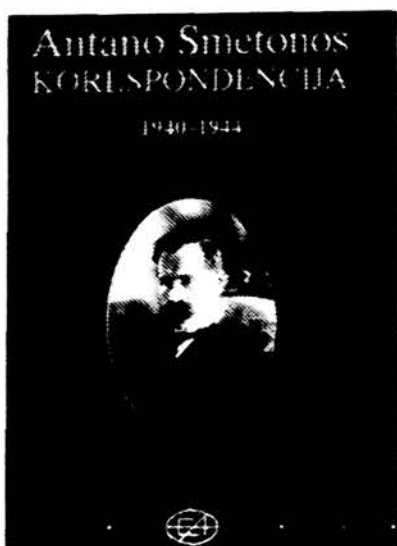
Poezijos vakaras Vilniaus u-to Sarbievijaus kiemyje. Priekyje — literatūros kritikas Kęstutis Keblys ir poetas Vitalija Bogutaitė-Keblienė. A. Žižiūno nuotr.

Mokyklų literatūros konkurse išeitęs asmeninis premiją poetas Algimantas Baltakis ir tos premijos laimėtoja, mokyklėvė iš Dusetų Monika Saukaitė. A. Žižiūno nuotr.

Leidiniai

Antano Smetonos korespondencija

Kauno Vytauto Didžiojo universitete išsikūrus Išeivijos studijų centras išleido testinio leidinio *Egzodo archyvas* pirmąjį tomą, skirtą Lietuvos Prezidento Antano Smetonos korespondencijai egziliniame laikotarpyje (1940-1944 m.) Leidinį sudarė ir parengė Išeivijos studijų centro mokslo asistentė istorikė Daiva Dapkutė. Ją kalbina Dalia Kuizienė.

— **Esi *Egzodo archyvo* I tomo, kurį sudaro unikali, iki šiol neskelbta A. Smetonos korespondencija, sudarytoja. Tai didelis ir be galo kruopštus darbas. Kada ir kaip ėmėsi šio darbo? Kokia buvo šio darbo koncepcija?**

— 1996 m. birželio mėnesį pradėjau dirbti Išeivijos studijų centre. Tai buvo pirmieji centro gyvenimo ir darbo metai, kada gauti didžiausią archyvą. Tuomet Išeivijos studijų centre dirbo tik vienas darbuotojas — Linas Saldukas, ir svarbiausias mūsų darbas buvo sutvarkyti gautus rinkinius, kad saugoma medžiaga būtų kuo greičiau prieinama tyrinėtojams, studentams, destytojams ir visiems besidomintiems lietuvių Išeivijos istorijos tematika. Išeivijos studijų centro vadovo prof. E. Aleksandravičiaus galvoje gimė idėja, kad įdomiausių dokumentus reikėtų publikuoti. Buvo sumanyta leisti testinį leidinį *Egzodo archyvas* ir tokiu būdu suapibendrinti platesnius besidomintiųjų sluoksnius su centre saugoma medžiaga.

Galima sakyti, taip susiklostė aplinkybės, kad man teko paruošti pirmą *Egzodo archyvo* tomą. Tik pradėjus dirbti centre prof. Aleksandravičius pasiūlė paruošti publikavimui Antano Smetonos korespondenciją ir aš ėmiausi šio darbo.

— **Kodėl pirmas tomas skirtas A. Smetonai? Kaip ši korespondencija pakliuvo į Išeivijos studijų centrą?**

— Kad šis leidinys pasirodė, esame dėkingi Broniui Kvikiui, kuris sukaupė ir išsaugojo Antano Smetonos egzilinių palikimą. 1993 m. rudenį jo dukros Danguolė ir Rūta Kvikiytės, pildydamos tėvo norą, Broniaus Kviklio biblioteką bei archyvą padovanojo Vytauto Didžiojo universitetui. Jo fonde tarp kitų vertingų dokumentų buvo rastos ir Antano Smetonos iš Lietuvos atsivežtas ir tremtyje sukaupęs archyvas, kurį 1975 m. Kviklys perėmė iš Smetonos giminaičių. Šiam iškiliam kolekcininkui rūpėjo, kad sukaupiti rinkiniai būtų prieina-

mi visuomenei. Taigi, leidimas *Egzodo archyvo* Išeivijos studijų centras vykdo ir Broniaus Kviklio norą.

Simboliška, kad pirmasis *Egzodo archyvo* tomas skirtas vienai iš kontraversiškiausių asmenybių Lietuvos istorijoje — Antanui Smetonai. Kodėl būtent jam? Tai asmenybė, be kurios neįmanoma įsivaizduoti XX a. Lietuvos istorijos. Rasti dokumentai yra labai vertingas šaltinis tyrinėtojams. Iki šiol egzilyje praleisti metai priklauso prie mažiausiai žinomų A. Smetonos gyvenimo atkarpų. Knygoje publikuojami dokumentai iš dalies padeda užpildyti šią spragą.

— **Pagal kokį principą buvo atrinkti laišškai?**

— Knygoje skelbiama tik egzilinio laikotarpio (1940-06-15 1944-01-09) Antano Smetonos korespondencija. Rinkinį sudaro 484 laišškai, iš jų 172, rašyti Smetonos, ir 312 kitų asmenų laišškai, adresuoti prezidentui. Ruošiant leidinį, buvo surinkti visi prezidento laišškai, išlikę Broniaus Kviklio archyvo fonde. Kitų asmenų laišškai, adresuoti prezidentui, buvo atrenkami pagal dokumento svarbą, Smetonos atsakymą. Į rinkinį nepateko sveikinimo telegramos, kolekcininkų laišškai, kuriuose prašoma autografų, įvairių žmonių laišškai — užklauskimai apie jų gimines, pažįstamus, likusius Lietuvoje bei jų likimą, Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone laišškai, pasirašyti įgalioto ministro Povilo Žadeikio apie siunčiamą to mėnesio atlyginimą, įvairūs trumpi pranešimai. Gaila, bet ne visa A. Smetonos korespondencija yra išlikusi. Skaitytajai pastebės, kad vietomis trūksta laišku, atsakymų. Galbūt trūkstami laišškai yra išlikę kituose archyvuose ir vėliau bus paskelbti bei papildys šį leidinį.

— **Laiškai skelbiami labai įdomiai, savotiška dialogo forma. Kodėl buvo pasirinktas toks būdas?**

— Kaip pastebėjai, knygoje laišškai pateikti chronologiškai „dialogo“ forma — t.y. laiškas-atsakymas (jei yra išlikę abu dokumentai). Skelbiamus dokumentus sąlyginai galima suskirstyti į dvi grupes. Leidinio pradžioje publikuojami laišškai — tai A. Smetonos trumpalaikis susirašinėjimas su atskirais asmenimis, taip pat kitų asmenų laišškai be prezidento atsakymo. Antrą grupę sudaro prezidento susirašinėjimas su žymiais Amerikos lietuvių veikėjais, diplomatais, kuris tęsiasi kelis metus ar net visą A. Smetonos gyvenimo Amerikoje laikotarpį.

Man atrodo, kad toks — dialogo forma — laišku spausdinimo būdas turėtų būti labiau priimtinas skaitytojams. Toks dėstymas padeda atskleisti, kaip keičiasi korespondencijų pobūdis. Pirmieji laišškai pateikia temų įvairovę, platų klausimų spektrą, su kuriuo susidūrė A. Smetona, atvykęs į Ameriką. Kai kurias jis gyldeno vėliau, kitas atmetė. Vėliau pereinama prie intensyvesnio susirašinėjimo platesnio problemų nagrinėjimo. Dialogas sukelia tam tikrą intrigą, neleidžia nutolti nuo diskusijos.

— **Knygoje spausdinamas Smetonos susirašinėjimas**

su įvairiais žmonėmis. Knygos apimtis išpūdinga — daugiau kaip 650 puslapių. Tačiau tik pavirčius į akis krenta, kad didžiąją dalį knygos sudaro Smetonos susirašinėjimas su Lietuvos įgaliotu ministru Vašingtone Povilu Žadeikiu.

— Didžiąją knygos dalį sudaro būtent Smetonos korespondencija su diplomatais — Kazimieru Grauziniu, Petru Daužvardžiu, Povilu Žadeikiu. Kiekviena laišku grupė turi savo skiriamąjį bruožą. Lietuvos Generalinio Konsulo Toronte G. L. P. Grant-Suttie laišškai parodo, kaip amerikiečio požiūris gali skirtis nuo lietuvių įsitikinimų (pvz. požiūris 1941 m. birželio sukilimą ir kitus įvykius), P. Grauzinio ir P. Daužvardžio laišškai išsiskiria stipria parama Smetonai, P. Žadeikio laišškai pateikia labiau kritišką Lietuvos reikalų vertinimo požiūrį.

Iš visų 484 knygoje spausdinamų laišku, 221 laišku yra Smetonos korespondencija su P. Žadeikiu. Tai ne tik didžiausia, bet ir įdomiausia bei daugybę informacijos suteikianti knygos dalis.

— **Kaip sekėsi paruošimo darbai, su kokiais sunkumais teko susidurti, ruošiant ir leidžiant šią knygą?**

— Žvelgiant iš dabarties taško, paruošti knygą buvo lengviausias ir mažiausiai laiko užėmęs darbas. Jau 1997 m. vasarą knygą buvo paruošta leidybai. Vis tik dėl įvairių problemų, pirmiausia dėl finansų nebuvimo, knygos leidimas buvo nukeltas beveik dviem metams. Esame dėkingi Lietuvos Respublikos Kultūros ministerijai, kuriai paremus, 1999 m. ir buvo išleista ši knyga.

— **Kiek, Tavo manymu, toks dokumentų rinkinys bus naudingas tolimesniems tyrinėjimams?**

— Leidinyje surinkti laišškai leidžia nagrinėti paskutiniuosius A. Smetonos metus Amerikoje nuodugniau, nei tai buvo iki šiol įmanoma. Čia galima rasti labiausiai jaudinusių problemų aptarimą, darbus, kuriems Smetona skyrė savo laiką, ir žinoma, paties autoriaus požiūrį į įvairius dalykus.

A. Smetonos laišku rinkinys yra svarbus šaltinis ne tik Antano Smetonos biografijai, bet ir Antrojo pasaulinio karo Lietuvos politikos ir diplomatijos istorijos tyrinėjimams. Smetona nebuvo šios politikos ir diplomatijos kovų centrinė figūra, tačiau laišškai, ypač greita laišku skelbiami įvairūs priedai, dokumentų tekstai atskleidžia ir kai kuriuos Lietuvos diplomatų vykdytos politikos, Išeivijos gyvenimo ir veiklos bruožus.

Pagaliau A. Smetonos asmenybę visą laiką dominavo ir domina skaitytojus. Taigi, mano nuomone, knyga turėtų patraukti ne tik istorikų, tyrinėtojų, bet ir plačiosios visuomenės dėmesį.

— **Išeivijos studijų centre archyvai yra ne tik kaupiami, saugomi, bet ir tvarkomi. Esi viena tų žmonių, kurie tą darbą dirba, prisiliecia prie unikaliausių laišku, dokumentų, fotografijų. Ką duoda Tau, kaip istorikei, šis darbas? Kokius dar archyvus, Tavo manymu, būtų verta skelbti?**

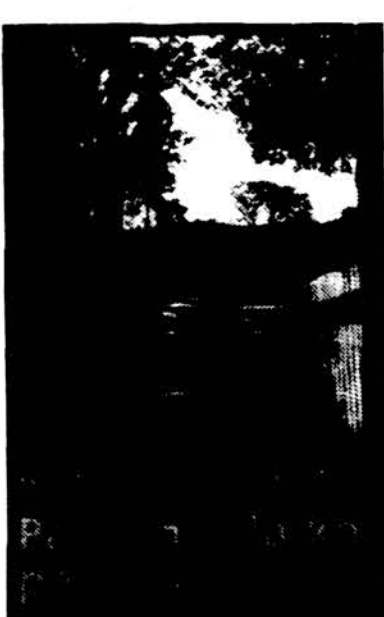
— Šiuo metu centre dirbame penki žmonės — Dalia Kuizienė, Linas Saldukas, Alisa Rupsienė, Nijolė Bulotienė ir aš. N. Bulotienė tvarko B. Kviklio biblioteką, likusieji

A. Lileikis su dukra Aldona Santariškių ligoninėje 1997 m.

Laikas kaip panagės teka

Aleksandro Lileikio knygą perskaičius

Kazkada rašytojas Petras Dirgėla vienoje knygoje yra sakęs: laikas kaip panagės teka. Kadangi ne visi lietuvių suprast šį posakį, paaiškinsiu, kad tai reiškia baisų skausmą. Kiekvienam yra tekę nors kartą gyvenime nusimusti kojų ar rankų pirštų galus. Sužeisti nagai nusilupa ir, kol auga nauji, žmogus kenčia didelį skausmą. Tai vyksta kankinančiai ilgai. Perskaičius Aleksandro Lileikio knygą *Pazadinto laiko pėdsakai* (2000, UAB Valstiečių laikraštis, Laisvės pr. 60, 2056, Vilnius) pagalvojau: šio žmogaus laikas kaip panagės teka...

Knyga sustiprino nuojautą, kad Aleksandro Lileikio byla — eilinė sątažo operacija. Jei gu šis žmogus būtų žvengęs nu-

dirbam prie archyvų. Darbo tikrai pakanka. O ta galiomybė, kaip minėjai, prisiliesti prie unikalių dokumentų, patvirtinti darbą įdomiu ir nenuobodžiu.

Tarp centre saugomų ir tvarkomų archyvų yra daugybė dokumentų, laišku, kuriuos būtų galima publikuoti. Jau dabar mano bendradarbi D. Kuizienė ruošia *Egzodo archyvo* II tomą, skirtą lietuvių Rašytojų draugijos veiklai Vokietijoje 1945-1950 m. Planuojame *Egzodo archyvo* tomą skirti Vytauto Kavolio korespondencijai, publikuoti Lietuvos diplomatų susirašinėjamą Antrojo pasaulinio karo metais, išleisti Vinco Rastenio straipsnių, korespondencijų rinkinį. Planų ir idėjų Išeivijos studijų centre dirbantys žmonės tikrai turi nemažai. Svarbiausia, kad tik neprietrktų energijos ir laiko.

Knyga *Antano Smetonos korespondencija. 1940-1944* galima įsigyti Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos studijų centre. Kaunas 3000, S. Daukanto g. 28 (Ji gauna iš *Draugo* knygynelyje. Red.)

sikaltėlis, jis jau seniai būtų buvęs nuteistas. Lietuvoje naujų faktų A. Lileikio byloje nerasta, kaip spaudoje pasisako Lietuvos prokurorai, tuo reikalu specialiai lankęsi JAV, jų nėra ir čia. Šitaip ilgai ir kankinančiai lupti žmogui nagus yra metodus palaikyti pasaulio dėmesį ir turėti dividendų. Ne pirmą kartą tenka sakyti, kad kažkas šitaip užsiurbia sau duoną.

Neapatinėsiu knygos: šio žmogaus gyvenime nieko išskirtinio. Panašų biografijų lietuvių emigrantų tarpe — tūkstančiai. Smalsuoliams pasakysiu, kad žydų geto, kurio sušaudymu kaltinamas Aleksandras Lileikis, jis neaprašinėja. Žinoma, jeigu su tuo šis karininkas neturėjo nieko bendra, ką ir rašyti. Gale pateikiama dokumentai ir liudijimai, kad A. Lileikis vokiečių okupacijos metais buvo pasipriešinimo judėjimo dalyvis. Tarp jų yra dokumentai, kuriuose Sifra Grodnikaitė teismui patvirtina, kad ją A. Lileikis išgelbėjo nuo mirties.

Norėčiau išvesti analogiją tarp Aleksandro Lileikio ir visos lietuvių tautos istorijos. Šis žmogus kabanėjosi vienas, ir mūsų valstybė taip pat. Sumenkome, tarpusavyje persipykome. Mus užėdė, supūdė, perversdami svetimas kaltes ir versdami įrodinėti, kad mes ne žmogėdų tauta.

Mums, pokario kartoms, dar neužauginusioms savo vaikų, reikia kažkaip išmokyti pakelti galvą. Bent jau ištyrinėti savo istoriją ir sudelioti akcentus. Mes pradėjome visko bijoti, daug ko gėdintis, nes kažkam kažkas nepatinka Vakaruose ar Rytuose. Susigūžėme nuo kaltinimų, dalyvius naikinant žydus, užuot ištyrę įvykius ir pasakę faktus. A. Lileikio knygoje pateiktas grupės Lietuvos intelektualų ir politikų kreipimasis, *Valstiečių laikraštis* paskelbtas 1998 m. gruodžio 19 d., yra vienišas balsas. „Ar žydų genocidas Lietuvoje buvo sugalvotas lietuvių? Ar lietuviai, kai juos okupavo bolševikai ir pradėjo kruvinas represijas, buvo padėties šeiminkai? ...Argi šiandien teismui įduoti asmenys savo dvasia ir prigimtimi primena tikruosius nusikaltėlius?“ klausima pareiškime.

Kadangi panašų į A. Lileikio operacijų specialistai yra puikiai perpratę reklamos taisykles, pastaroju metu tema pradama papildyti naujais dalykais: štai vis dažniau išmetama lietuvių savišaukos borių vokiečių — vietinės policijos tema. O ką mes, po-

kary gimusieji, žinome apie tai? Pvz., įdomioje knygoje *Raudonasis voratinklis* autorius Tom Bower, kuris gana palankiai kalba apie lietuvių priešinimą sovietinei okupacijai, negali paslėpti savo kritiško požiūrio į lietuvių laikyseną vokiečių okupacijos metais. Štai jo komentaras, kuriam medžiagos, aišku, semtasi iš KGB šaltinių: „Lietuviai didžiavosi, kad vokiečiams nepavykė sukurti SS bataliono, tačiau nutylėdavo, jog maždaug 20,000 lietuvių buvo įstoje į „policijos batalionus“, t.y., veiksmingus baudėjų būrius, vykdžiusius žydų naikinimo operacijas. Kiti lietuviai kartu su regulariais sausosios armijos daliniais kovojo prieš sovietinius partizanus. Vietoj to lietuvių garbino generolo Povilo Plechavičiaus dorybes, kuris, susitaręs su vokiečiais, kovai su sovietais sušaukė 30,000 kareivių. Deja, jis turėjo įsakyti šauktiniais išsisklaidyti, nes vokiečiai atsisakė tesėti savo pažadus leisti tapti šiai rinketine nacionaline Lietuvos armija ir neinkorporuoti jos į Vokietijos kariuomenę“.

Tikras kratinys vienas kitam prieštaraujantių teiginių. O ką mes, kiekvienas eilinis pilietis, galime pasakyti šiuo klausimu? Ar galime ginčytis su oponentais? Deja, ne, nes tik mes, bet ir istorikai nėra pasakę savo nuomonės dėl vokiečių okupacijos metu vykusio proceso. Tai ne šiaip mūsų, eilinių žmonių, išprusimo, tai Lietuvos politikos — ne tik vidaus — spragos. Visi dėl istorijos baltų dėmių kylantys nesupratimai ir mūsų nesugebėjimas apginti savo tiesas, kenkia valstybei.

Kalbantys apie vokiečių okupacijos periodą Lietuvoje tarsi nori pasakyti, kad lietuviai policininkai tarnavo vokiečiams. Kodėl vokiečiams? Tai buvo Laikinosios vyriausybės 1941 m. grąžinta į darbą nepriklausomas Lietuvos laikų administracija. Sovietiniams okupaciniais daliniais traukiantis iš Lietuvos, sukilimą vykdžiusi lietuvių valdžia įsakė visiems buvusiesiems Lietuvos tarnautojams grįžti į savo darbo vietas, taip pat ir policininkams. Ko sovietiniai okupantai nebuvo spėję sušaudyti ir išvežti, visi grįžo. Atėję vokiečiai lietuvių administraciją jau rado savo vietoje. Taigi, policija tarnavo ne vokiečiams, ji tarnavo lietuviams.

Iš gyvenimo patirties, klausantis vyresniųjų kalbų, iki šiol buvau įsitikinusi ir to kol kas man niekas nepaneigė, kad lietuviai policininkai vokiečių buvo tarsi bangolaužis, kuris apsaugojo gyventojus nuo tiesioginių susidū-

rimų su išdidžiais ir negailestingais okupantais. Štai Telšių turguje, pasakoją giminaitė, senutė pardavinėjo sviestą. Panorėjusi kiek uždirbti, ji sugalvojo nedidelę suktybę ir į vidurį sviesto gabalo įdėjo taukų. Kažkas iš pirkėjų pasiskundė, ir ji čia pat vokiečio karininko buvo nušauta. Kalbos nemokėjimas įvairių nesupratimų metu tautai galėjo atnešti daug daugiau žalos ir lietuviams, ir žydams, jeigu nebūtų buvę savų policininkų. Girdėdavau, kad policininkai pranešdavo gyventojams apie busimas darbininkų į Vokietiją gaudynes, patardavo, ką iš vokiečių lengviau papirkti, kai iškilavo konflikto pavojus, policininkai padėdavo išgabenti žydų vaikus ir iš geto, perduoti maistą, daiktus. Vietinių tarnautojų buvo kiekvienoje vokiečių okupuotoje Europos valstybėje, bet kažkodėl dėl kokio prancūzo policininko nekyla skandalas ir jo nereikalaujama teisti.

Štai jau ir lenkų spaudoje pasirodo žinučių ir samprotavimų, kad neva lietuviai, neredam užtušuoti savo policininkų juodus darbus, užsiėmė Armiją kraujo... Kas pagaliau imsis iniciatyvos surinkti tikras žinias apie tų metų įvykius? Lietuvos valstybė neturi ir vargu ar greitai turės tokia akcijai lėšų. Ar nevertėtų Išeivijos organizacijoms dar sykį susiimti ir pagalvoti apie projektą, skirtą surinkti visą medžiagą apie trijų okupacijų istoriją ir padarinius, kad istorikai turėtų medžiagos ir galėtų padaryti išvadas. Dar yra laiko, nes yra gyvų liudininkų — miestelių ir kaimų gyventojų, kurie prisimena ir rafinuotai žydų šaudymą, ir iš paduginių sudarytų stribokų būrių siautėjimą. Čia atlygtiesi turėtų būti ir lietuvių išgelbėtojai žydai, kurie dar ne visi garsiai pasakė tai, ką turėjo pasakyti. Bet, galiausiai įsivaizduoti, kad jie bijos priešintis rekimu užsidirbantiems duoną ir tokių drąsulių kaip Sifra Grodnikaitė bus nedaug.

Laikas ragina. Atlikime pareigą ir pasakykime visą tiesą, kokia ji bebūtų, kad bent ateinančioji lietuvių karta neklaidežtų nežinioje ir galėtų eiti per pasaulį pakelta galva.

Aleksandras Lileikis. *Pazadinto laiko pėdsakai*. Atsiminimai, dokumentai. Redaktorė Gema Bagdanavičiūtė. Išleido *Valstiečių laikraštis*, Vilnius. 2000 m., 182 psl., kietasis viršelias, iliustruota nuotraukomis. Adresas: Laisvės pr. 60, 2056 Vilnius, užsakymo Nr. 80.

Audronė Viktorija Škiudaitė

Š. M. Lituanicon — vienuolikame kasmetiniame Lietuvos fantastų suvažiavime Vilniuje ypatingasis svečias buvo Algis Budrys (dešinėje) iš JAV. Jį sveikina suvažiavimo pirmininkas Gediminas Beresnevičius.